

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ THÙY LINH

THEN TÀY Ở LAM VỸ, ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN
- TIẾP CẬN TỪ GÓC ĐỘ VĂN HỌC DÂN GIAN

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60.22.01.21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. Nguyễn Hằng Phương

THÁI NGUYÊN - NĂM 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đề tài: *“Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên - Tiếp cận từ góc độ văn học dân gian”* là do bản thân tôi thực hiện. Các số liệu, kết quả trong đề tài là trung thực. Nếu sai sự thật tôi xin chịu trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2016

Tác giả

Nguyễn Thị Thùy Linh

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS. TS. Nguyễn Hằng Phương người thầy đã tận tình giúp đỡ em trong quá trình nghiên cứu và hoàn thành luận văn

Em xin chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu, Phòng Đào tạo, Khoa Sau Đại học, khoa Ngữ văn trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, các thầy cô giáo trường Đại học Sư phạm Hà Nội, trường Đại học KHXH và NV, Viện văn học đã giúp em hoàn thành khóa học.

Xin chân thành cảm ơn gia đình, bạn bè đã quan tâm giúp đỡ, động viên tôi trong thời gian học tập và nghiên cứu.

Cuối cùng, em xin chân thành cảm ơn các thầy cô đã đọc và chỉ ra những thành công cũng như hạn chế của luận văn.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2016

Tác giả

Nguyễn Thị Thùy Linh

MỤC LỤC

	Trang
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3. Mục đích nghiên cứu.....	4
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	4
5. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu	4
6. Phương pháp nghiên cứu.....	4
7. Cấu trúc luận văn	5
Chương 1 TỔNG QUAN VỀ DÂN TỘC TÀY, THEN TÀY Ở LAM VỸ, ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN VÀ MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN	6
1.1. Khái quát về dân tộc Tày	6
1.1.1. Vài nét về người Tày ở Việt Nam.....	6
1.1.2. Người Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên	7
1.2. Một số vấn đề lí luận về Then Tày.....	15
1.2.1. Khái niệm Then.....	15
1.2.2. Nguồn gốc Then.....	16
1.2.3. Khái quát giá trị nội dung, nghệ thuật của Then.....	19
1.3. Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên	21
1.3.1. Vài nét sơ lược về lịch sử phát triển	21
1.3.2. Diện mạo và thực trạng	22
Chương 2 CÁC DẠNG THỨC THEN TÀY Ở LAM VỸ, ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN	26
2.1. Then trong nghi lễ vòng đời người	26
2.1.1. Then bắc cầu xin hoa	26
2.1.2. Then mừng thọ	33

2.1.3. Then tang ma.....	36
2.2. Các dạng then khác	41
2.2.1. Then kỳ yên.....	41
2.2.2. Then cấp sắc	50
Chương 3 NỘI DUNG, NGHỆ THUẬT THEN TÀY Ở LAM VỸ, ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN.....	58
3.1. Một số nội dung cơ bản.....	58
3.1.1. Phản ánh hiện thực cuộc sống đa dạng, sinh động.....	58
3.1.2. Thể hiện ước mơ về cuộc sống no đủ, bình đẳng, hạnh phúc.....	63
3.1.3. Miêu tả, ca ngợi tình yêu thiên nhiên.....	74
3.2. Một số đặc điểm nghệ thuật	80
3.2.1. Thể thơ	80
3.2.2. Các biện pháp tu từ	85
KẾT LUẬN.....	96
TÀI LIỆU THAM KHẢO	100
PHỤ LỤC.....	1

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia giàu bản sắc văn hóa với 54 dân tộc anh em chung sống. Mỗi dân tộc ở một vùng miền lại mang trong mình một bản sắc văn hóa độc đáo riêng. Chính sự đa dạng về văn hóa này đã tạo nên sự phong phú về bản sắc dân tộc, một bức tranh muôn màu trong nền văn hóa Việt.

Nằm trong vùng văn hóa Việt Bắc, nhắc đến Thái Nguyên là chúng ta nghĩ ngay đến những đôi chèo xanh ngát với những câu hát trữ tình mượt mà như Sli, Lượn hay Phong slur... đã làm say đắm lòng người bao thế hệ. Trong các làn điệu dân ca trữ tình đó không thể không nhắc tới hát Then, một loại hình sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng độc đáo của dân tộc Tày.

Từ lâu nhắc tới hát Then người ta thường nhắc đến những địa danh như Bắc Kạn, Cao Bằng, Lạng Sơn... mà Thái Nguyên, một nơi văn hóa Then đã tồn tại từ lâu đời đang và vẫn được sử dụng, lưu truyền thì lại ít được nhắc đến.

Định Hóa - Thái Nguyên là thủ đô kháng chiến, ATK - an toàn khu cách mạng năm xưa, là một vùng đất giàu truyền thống văn hóa và cách mạng. Đến với Định Hóa là đến với xứ sở của những làn điệu Then và cây đàn tính âm vang. Đó là nét đẹp đi sâu vào tâm hồn, huyết mạch của người dân nơi đây. Then trở thành một món ăn tinh thần quý báu không thể thiếu trong sinh hoạt văn hóa và tín ngưỡng của người Tày nói riêng và các dân tộc thiểu số nói chung.

Thực tế cho thấy, Then của người Tày ở Định Hóa đã có các nhà nghiên cứu dân gian và các nghệ nhân sưu tầm... nhưng biên soạn thành các công trình nghiên cứu thì hiện nay chưa có một công trình nào đề cập một cách chuyên biệt, hệ thống.

Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên là một nơi lưu giữ khá nhiều nét sinh hoạt văn hóa truyền thống của dân tộc Tày trong đó có hát Then. Là người con của mảnh đất Thái Nguyên, chúng tôi mong muốn Then Tày được đông đảo mọi người biết đến để văn hóa Then sẽ mãi tồn tại như một di sản văn hóa của Việt Nam nói riêng và của thế giới nói chung. Với những lý do đó, chúng tôi lựa chọn **“Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên - Tiếp cận từ góc độ văn học dân gian”**. Làm đề tài nghiên cứu của luận văn

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Văn học dân gian trước kia được sáng tác và lưu truyền chủ yếu bằng miệng. Trước năm 1945, do hoàn cảnh lịch sử, đất nước ta phải dồn sức cho chiến đấu và bảo vệ Tổ quốc giành lại độc lập cho dân tộc nên chưa có một công trình nghiên cứu trực tiếp về Then.

Từ sau Cách mạng tháng Tám 1945 thành công, đặc biệt là từ *Hội nghị bàn về công tác sưu tầm văn hóa dân gian ở miền Bắc* (2/1964), văn hóa dân gian của các dân tộc thiểu số miền Bắc nói chung và ở vùng Việt Bắc nói riêng được các nhà sưu tầm, nghiên cứu đã quan tâm các cuộc đi điền dã, điều tra ở khu vực Việt Bắc và kết quả thu được là những cuốn sách Then viết bằng chữ Nôm, Tày, Nùng lưu truyền ở một số địa phương.

Sang những năm 1970 của thế kỉ XX, việc nghiên cứu Then thực sự được Đảng, Nhà nước quan tâm đầu tư cho việc sưu tầm nghiên cứu và viết sách.

Cuốn đầu tiên phải kể đến đó là cuốn *Lời hát Then* của Dương Kim Bội do sở Văn hóa thông tin Việt Bắc xuất bản 1975. Cuốn sách đã giới thiệu nguồn gốc hát Then, mối quan hệ giữa Then, Mo, Tào, cách diễn xướng. Song vì mục đích chính là sưu tầm nên tác giả mới chỉ dừng lại ở việc giới thiệu về lời của Then, chưa đi sâu vào tìm hiểu nội dung, nghệ thuật.

Cuốn *Mấy vấn đề về Then Việt Bắc* do nhà xuất bản Văn hóa dân tộc ấn hành năm 1978. Tập hợp trên cơ sở những bản báo cáo, tham luận của một số nhà nghiên cứu trong Viện văn học sau kết quả của hội nghị Sơ kết công tác sưu tầm nghiên cứu Then Việt Bắc năm 1975. Đây là cuốn sách đầu tiên nghiên cứu một cách toàn diện về các mặt của Then như nguồn gốc loại hình, nghệ thuật diễn xướng, yếu tố tâm linh trong Then...

Sli, lượn, dân ca trữ tình Tày Nùng xuất bản năm 1979. Của tác giả Vi Hồng là công trình nghiên cứu đáng chú ý về dân ca. Trong công trình này, tác giả đã so sánh Then với các hình thức tín ngưỡng dân gian khác và xem xét mối quan hệ giữa Then với Sli, Lượn, từ đó gián tiếp giới thiệu về Then. Tuy chủ yếu nghiên cứu về hình thức dân ca trữ tình song tác phẩm cũng có nhiều đóng góp cho công trình nghiên cứu về Then.

Bộ ***Then Tứ Bách*** của Lục Văn Pảo năm 1996 là cuốn sách thuần túy sưu tầm những cũng giới thiệu sơ qua về Then, trong đó có quan niệm của người Tày về các loài thú, các loài chim, ngũ cốc và hoa.

Công trình “***Tìm hiểu yếu tố tín ngưỡng trong lễ hội của người Tày Nùng 1998***” và công trình “***Then cấp sắc của người Tày***” (qua khảo sát ở huyện Quảng Hòa – Cao Bằng) xuất bản năm 2000 của tác giả Nguyễn Thị Yên đã đề cập đến vấn đề tâm linh, tín ngưỡng trong Then qua khảo sát thực tế. Song, trong cuốn sách này mới chỉ về khảo sát lễ cấp sắc ở một địa phương thuộc tỉnh Cao Bằng.

Cuốn “***Nét chung và nét riêng của âm nhạc trong diễn xướng Then Tày Nùng***” của tác giả Nông Thị Ninh xuất bản năm 2004 là một công trình khảo cứu công phu về âm nhạc Then, tuy nhiên tác giả chưa quan tâm đến tác động của nhạc Then.

Cuốn “***Then Tày***” của tác giả Nguyễn Thị Yên nhà xuất bản văn hóa thông tin ấn hành là công trình xem xét khá toàn diện về Then Tày như tổng quan về Then, các vấn đề nghiên cứu Then nhưng tác giả đi tìm hiểu chuyên sâu về Then cấp sắc

Bên cạnh đó, có rất nhiều đề tài, luận văn, nghiên cứu khoa học về vấn đề này như:

Đoàn Thị Tuyền với khóa luận tốt nghiệp “***Đạo Then trong đời sống tâm linh của người Tày, Nùng Lạng Sơn***” năm 1999, đã quan niệm Then là một thứ đạo và vai trò của Then trong đời sống tinh thần của người Tày ở Lạng Sơn. Tuy nhiên, tác giả mới chủ yếu nghiên cứu Then dưới góc độ xã hội học, phạm vi nghiên cứu còn nhỏ lẻ.

Luận văn thạc sĩ của Nguyễn Thị Huệ ở Đại học quốc gia Hà Nội (nghiên cứu Then Tày ở Văn Quan – Lạng Sơn qua trường hợp nghệ nhân Then Hoàng Thị Bình) luận bàn về những yêu cầu cơ bản của một người làm nghề Then.

Luận văn thạc sĩ của Hà Anh Tuấn ở Trường Đại học sư phạm Thái Nguyên nghiên cứu “***Văn hóa tâm linh của người Tày qua lời hát Then***” luận văn cho ta thấy đời sống tâm linh của người Tày trong Then có một vị trí vô cùng quan trọng trong đời sống của người Tày.

Luận văn của Nông Thị Ngọc ở trường Đại học sư phạm Thái Nguyên với đề tài “***Then Kỳ Yên của người Tày ở Bắc Quang, Hà Giang – Tiếp cận từ góc độ***

văn học dân gian” đã giới thiệu về một vùng Then ở Hà Giang với những nét đặc sắc của Then Tày ở một địa phương miền núi tiêu biểu.

Như vậy, ở từng thời điểm khác nhau, từng giai đoạn khác nhau đã có những công trình nghiên cứu về Then khá công phu và khoa học. Tuy nhiên, nghiên cứu về một dòng Then cụ thể từng vùng miền thuộc tỉnh Thái Nguyên từ trước đến nay chưa có công trình nào chuyên sâu. Đây cũng chính là lý do, là tiền đề để chúng tôi tiến hành thực hiện đề tài nghiên cứu **“Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên - Tiếp cận từ góc độ văn học dân gian”**.

3. Mục đích nghiên cứu

- Mục tiêu chính bao trùm luận văn là tìm hiểu đặc điểm, nội dung nghệ thuật của Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên trên bình diện là tiếp cận từ góc độ văn học dân gian. Qua đó phân tích, nhận diện được những nét độc đáo mang đậm bản sắc văn hóa Tày ở một địa phương cụ thể

- Bước đầu tìm hiểu, lý giải, cội nguồn sức sống của Then trên cơ sở tổng quan văn hóa của dân tộc Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên.

- Gợi ra hướng bảo tồn, phát huy những nét đẹp vốn có của Then Tày nói chung, trong đó có Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên.

4. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Khảo sát, thống kê, phân tích giá trị nội dung nghệ thuật Then với tư cách là tác phẩm nghệ thuật ngôn từ.

- Trong điều kiện có thể chúng tôi sưu tầm và tìm hiểu về Then và một số loại hình văn hóa tín ngưỡng có liên quan đến đề tài từ các góc độ nhìn nhận, đánh giá

- Bước đầu nêu một số suy nghĩ về bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa của Then trong đời sống đương đại trước sự vận động của thời gian, lịch sử, văn hóa, xã hội.

5. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận văn chủ yếu là những bài hát Then trong quá trình đi điền dã sưu tầm và dịch, chưa được xuất bản.

Phạm vi nghiên cứu: Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên

6. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp điền dã văn học: Ngoài những tư liệu về Then ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên đã được các nghệ nhân sưu tầm, chúng tôi còn sử dụng phương pháp điền dã văn học để gặp gỡ với các nghệ nhân, những người yêu quý Then Tày ở

Định Hóa, Thái Nguyên, sưu tầm thêm những bài Then còn lưu truyền trong dân gian và mở rộng phạm vi tư liệu nghiên cứu.

Phương pháp khảo sát thống kê: Dựa trên hệ thống tư liệu đã được sưu tầm, biên soạn, luận văn thống kê những bài Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên để tiện lợi cho việc phân tích giá trị nội dung, nghệ thuật của nó.

Phương pháp phân tích tổng hợp: Luận văn sử dụng phương pháp này để phân tích cụ thể các bài Then. Trên cơ sở đó, luận văn tổng hợp vấn đề, rút ra những đánh giá, nhận xét về giá trị nội dung và nghệ thuật của Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên.

Phương pháp đối chiếu so sánh: Để phân tích, đánh giá sát thực, thỏa đáng về giá trị nội dung và nghệ thuật của Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên, luận văn sử dụng phương pháp lịch sử để soi sáng bằng bối cảnh xã hội, văn hóa của địa phương lưu truyền.

7. Những đóng góp của luận văn

- Là công trình nghiên cứu đầu tiên một cách có hệ thống về những giá trị cơ bản nội dung và nghệ thuật của Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên. Kết quả nghiên cứu sẽ góp phần vào việc giữ gìn và phát huy những nét đẹp văn hoá của dân tộc Tày

- Trong quá trình điền dã, khảo sát, nghiên cứu tác giả đề tài đã thu thập được một số lượng nhất định về những lời hát Then sử dụng trong Then bắc cầu xin hoa, Then mừng thọ, Then tang ma, Then kỳ yên, Then cấp sắc ở Lam Vỹ, Định Hoá, Thái Nguyên.

8. Cấu trúc luận văn

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận và Phụ lục, luận văn gồm có 3 chương:

Chương 1: Tổng quan về dân tộc Tày, Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên và một số vấn đề lý luận

Chương 2: Các dạng thức Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên

Chương 3: Nội dung, nghệ thuật Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên